

Komentarz prawny

Odpowiedzialność inwestora wobec podwykonawcy w trybie bezpodstawnego wzbogacenia - wybrane zagadnienia

W procesie budowlanym może wystąpić, a w praktyce występuje bardzo często, trójpodmiotowy układ stron, a mianowicie mamy inwestora, generalnego wykonawcę oraz podwykonawcę. O ile jednak inwestora z wykonawcą, a także wykonawcę z podwykonawcą wiążą umowy, o tyle taka sytuacja nie zachodzi już na linii inwestor – podwykonawca. Polski ustawodawca przewiduje, że celem zabezpieczenia roszczeń podwykonawcy o zapłatę wynagrodzenia względem wykonawcy, na wypadek nierzetelności tego drugiego, to inwestor może zostać pociągnięty do odpowiedzialności. Podstawą powyższego jest konstrukcja solidarnej odpowiedzialności inwestora z podwykonawcą z art. 6471 KC wobec podwykonawcy, obwarowana jasnymi wymogami, których niespełnienie przekreśla szansę powodzenia roszczenia podwykonawcy w sądzie. Powstaje jednak pytanie, czy definitywnie?

Odpowiedzialność solidarna inwestora jest w doktrynie kwalifikowana jako dalej idąca niż odpowiedzialność gwarancyjna, niewątpliwie w jego mieniu z mocy prawa powstaje dług, a istoty tej odpowiedzialności upatruje się w maksymalizowaniu dostępności dla podwykonawcy instrumentu prawnego otrzymania należnego mu wynagrodzenia¹.

¹ Por. Kidyba Andrzej (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna, wyd. II, Warszawa 2014, . Jak wskazuje autor: W aspekcie przedmiotowym świadczenie podwykonawcy wykonywane jest bowiem na rzecz inwestora, a nie na rzecz wykonawcy, ponieważ recypientem (i wzbogaconym) nie jest wykonawca, ale tylko inwestor. Transfer wartości dokonuje się więc między podwykonawcą a inwestorem.

Podwykonawca będzie mógł skutecznie prawnie dochodzić zapłaty wynagrodzenia od inwestora, mając za podstawę ww. przepis w dwóch przypadkach: 1) już w umowie o roboty budowlane, zawartej pomiędzy inwestorem i wykonawcą, jednoznacznie wskazano zarówno danego, oznaczonego podwykonawcę oraz szczegółowy zakres robót, które będzie on wykonywał albo 2) podwykonawca lub wykonawca, przed przystąpieniem wykonywania robót, zgłoszą swój zamiar co do powyższego, a inwestor nie zgłosi w terminie 30 dni sprzeciwu. Co istotne, zarówno umowa o roboty budowlane, jak i zgłoszenie oraz sprzeciw dla swej ważności muszą zostać sporządzone na piśmie.

Niewystąpienie co najmniej jednego z dwóch ww. przypadków kasuje węzeł solidarnej odpowiedzialności inwestora, lecz nie oznacza to, że podwykonawca jest pozbawiony podstawy prawnej swoich żądań, albowiem przysługują mu roszczenia w oparciu o reżim bezpodstawnego wzbogacenia z art. 405 KC.

Z sytuacją bezpodstawnego wzbogacenia mamy do czynienia, gdy podmiot prawa cywilnego (np. inwestor) bez podstawy prawnej uzyska korzyść majątkową kosztem innej osoby. Zatem bezpodstawne wzbogacenie jest autonomicznym względem kontraktu źródłem zobowiązania². Jak wskazuje doktryna, niezależnie od tego, w jaki sposób doszło do uzyskania korzyści majątkowej, zobowiązanie powstaje między tym, z czyjego majątku korzyść wyszła, a tym, do którego majątku korzyść weszła³. Doktryna wyróżnia nawet sześć, w ujęciu przedmiotowym, rodzajów bezpodstawnego wzbogacenia⁴ – z perspektywy żądania podwykonawcy zapłaty wydaje się, że najbardziej przystają skorzystanie z usług zubożonego (podwykonawcy) oraz bezpodstawne nabycie aktywów przez wzbogaconego (inwestora). Sięgając po reżim bezpodstawnego wzbogacenia podwykonawca jest

² Odrębności te są dostrzegalne również w procesie cywilnym, lecz jednocześnie oba tytuły prawne nie wykluczają się w znaczeniu takim, że podstawą orzeczenia jest stan faktyczny, a w myśl zasady iura novit curiae niewykluczony jest przypadek, gdy niespełnienie przesłanek odpowiedzialności ex contractu otwiera drogę do komentowanego trybu – zob. szerzej w: Partyk Aleksandra, Wyrok nie może być niespodzianką dla stron, LEX/el., Warszawa 2017. Por.: Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2011 r. II CSK 414/10,

³ Gudowski Jacek (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, wyd. II, Warszawa 2018,

⁴ Por. Kidyba Andrzej (red.), Kodeks cywilny. Komentarz....,

w obowiązku wykazania zaistnienia kilku przesłanek: powstania zubożenia w swoim mieniu, powstania korzyści w mieniu inwestora oraz jej rozmiar, a także bezpośredniego związku (choć nie adekwatności) pomiędzy zubożeniem i korzyścią.

Powstaje pytanie, czy każdorazowo podwykonawca ma obowiązek dowieść wystąpienia przesłanek z art. 405 KC? Sądy przeciwstawiają się takiej kategoryzacji⁵, zaś analiza bogatego ich orzecznictwa prowadzi do konkluzji, że punktem wyjścia jest ocena, czy w relacji podwykonawca - inwestor wystąpiło świadczenie⁶. **W analizowanym przypadku uzasadnionym jest pogląd, że należy w pierwszej kolejności rozpatrywać tryb nienależnego świadczenia i pozwanie inwestora o zapłatę w oparciu o tryb zwrotu nienależnego świadczenia tzn. art. 410 KC**⁷. Na aprobatę zasługuje stanowisko Sądu Najwyższego⁸, zgodnie z którym ***w układzie wielopodmiotowym w istocie chodzi o ustalenie kto rzeczywiście świadczył i czy istnieje podstawa do zatrzymania świadczenia przez wzbogaconego, a nie jak realizowany był transfer korzyści [...] kondycja przewidziana w art. 410 § 2 k.c. przysługuje między stronami świadczenia, tj. stosunku będącego przyczyną prawną (causą przysporzenia), a nie stosunku, w ramach którego doszło do przysporzenia obejmującego przedmiot świadczenia.***

⁵ Zob.: Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 18 maja 2020 r. I AGa 57/20, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 7 marca 2018 r. VII AGa 245/18, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 12 lutego 2018 r. VII AGa 68/18, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 27 marca 2018 r. I ACa 1380/17,

⁶ Aprobując stanowisko Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2014 r. II CSK 517/13: sam fakt spełnienia nienależnego świadczenia uzasadnia roszczenie o jego zwrot. W takim też przypadku nie zachodzi potrzeba badania, czy i w jakim zakresie spełnione świadczenie wzbogaciło osobę, na rzecz której świadczenie zostało spełnione, jak również czy majątek spełniającego świadczenie uległ zmniejszeniu.

⁷ Wypada zgodzić się z poglądem wyrażonym przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 29 listopada 2016 r. I CSK 798/15: Uzyskanie nienależnego świadczenia, jest szczególnym przypadkiem bezpodstawnego wzbogacenia, który charakteryzuje się brakiem podstawy prawnej świadczenia i zawężeniem stanów wzbogacenia do uzyskania świadczenia [...] Ogólne przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia należy rozumieć specyficznie w przypadku nienależnego świadczenia, a sam fakt spełnienia nienależnego świadczenia uzasadnia roszczenie kondykcyjne. W konsekwencji nie ma potrzeby ustalania, czy i w jakim zakresie spełnione świadczenie wzbogaciło osobę na rzecz, której świadczenie zostało spełnione i czy majątek spełniającego świadczenie uległ zmniejszeniu;

⁸ Zob. Wyrok z dnia 7 lipca 2017 r. V CSK 629/16.

Widać zatem wyraźnie, że tryb zwrotu nienależnego świadczenia, w porównaniu z trybem bezpodstawnego wzbogacenia jako podstawowym, wiąże się z mniejszą liczbą przesłanek do dowiedzenia, a ponadto są one prostsze do wykazania niż np. związek przyczynowy, czy rozmiar korzyści inwestora. Niemniej, nie jest to koniec problemu. Na tle praktyki rynku budowlanego powstają liczne wątpliwości tj.: 1) czy rozliczenie wynagrodzenia między inwestorem, a generalnym wykonawcą niweczą skuteczność roszczenia podwykonawcy wobec inwestora? 2) Czy z punktu widzenia dowodowego przedstawienie wyłącznie FVAT przez podwykonawcę wyczerpuje jego obowiązek dowiedzenia rozmiaru korzyści inwestora 3) Czy podwykonawca może dochodzić zapłaty wynagrodzenia równoważącego jedynie cenę zużytych materiałów? **W tym miejscu wypada wskazać, że są to zagadnienia nieuregulowane wprost w KC, lecz doktryna i judykatura dostarcza przekonujących argumentów, aby podwykonawca mógł, pomimo wystąpienia ww. problemów, skutecznie przed sądem dochodzić swoich roszczeń względem inwestora.**

Konkluzje

Świadczenie nienależne jest rodzajem bezpodstawnego wzbogacenia. **Specyfika nienależnego świadczenia z art. 410 KC opiera się na tym, że ma ono zawsze pierwszeństwo zastosowania oraz jest korzystniejsze względem trybu bezpodstawnego wzbogacenia z art. 405 KC gdy wystąpi świadczenie – zatem czynienie albo zaniechanie podwykonawcy względem inwestora.** Powyższe zdarzenie cywilnoprawne w postaci np. wybudowania określonej części budynku musi zaistnieć między dającymi się skonkretyzować stronami.

Jan Akimenkow, aplikant radcowski

Kancelaria Adwokatów i Radców Prawnych

Miller, Canfield, W. Babicki, A. Chelchowski i Wspólnicy Sp.k.

Legal opinion

Project owner liability to subcontractor under unjust enrichment provisions of Civil Code – selected issues

Three distinct parties are usually involved in the delivery of a construction project: the project owner, the general contractor, and the subcontractor (or subcontractors). But whereas the relationship between the project owner and the general contractor on the one hand, and the relationship between the general contractor and the subcontractor on the other, are contractually based, there is no contract between the project owner and the subcontractor. To secure the subcontractor's right to be paid for their work, however, the Polish law explicitly provides for a situation in which the subcontractor, in the event of the general contractor's failure to pay, can seek payment directly from the project owner. The legal basis for that is the stipulation in Article 6471 of the Civil Code that the project owner is jointly and severally liable with the general contractor for payment of the subcontractor's fee. Article 647 lays out clear conditions for when the subcontractor is entitled to do that. But as we will see, Article 647 is not the only legal option available to the subcontractor to successfully seek payment from the project owner.

Joint and several liability

It is accepted in legal doctrine that the project owner's joint and several liability goes further than warranty liability, that a debt obligation clearly arises on the part of the project owner by force of law, and that the purpose of joint and several liability is to give the subcontractor as strong a legal means as possible of enforcing payment for their work.¹

¹ Cf. Kidyba, Andrzej (ed.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna, 2nd edition, Warsaw 2014. As the author points out: *That is because the subcontractor performs the work for the benefit, not of the general*

Under Article 647¹, the subcontractor is entitled to seek payment directly from the project owner 1) if there is an agreement between the project owner and the general contractor that explicitly names the subcontractor and details the scope of work that they will perform; or 2) if the general contractor, or the subcontractor, notified the project owner about the appointment of the subcontractor, and about the scope of work that they would perform, prior to the commencement of the work, and the project owner did not assert an objection to the subcontractor's appointment within 30 days. Importantly, both the agreement and the notification must be put in writing.

If neither 1) nor 2) obtains, the project owner's joint and several liability is cancelled.

Unjust enrichment

But joint and several liability is not the only legal basis that the subcontractor can use to seek payment directly from the project owner. Another is unjust enrichment, which is regulated in Article 405 of the Civil Code.

Unjust enrichment arises when a civil law person receives a benefit, i.e. is enriched, without an adequate legal basis at the expense of another person. The law imposes an obligation on the beneficiary, i.e. the recipient of the unjust benefit, to make restitution in kind or to pay a sum equal to the amount of the benefit received. So unjust enrichment is a source of civil liability separate from contract.²

Legal doctrine states that, whatever the means by which the benefit is unjustly conferred on the beneficiary, the liability is between the beneficiary and the impoverished party³. It distinguishes as many as six different types of unjust enrichment, depending on the entities involved⁴. The following two types best fit our case: using the services

contractor but of the project owner. It is the project owner, not the general contractor, who is the recipient (and the enriched entity). Thus, the transfer of value is between the subcontractor and the project owner.

² The difference is also evident in the civil legal process. But at the same time, these two legal bases are not mutually exclusive, and in line with the *iura novit curiae* principle, if the conditions of *ex contractu* liability are not fulfilled, unjust enrichment may be invoked. For a fuller analysis see: Partyk, Aleksandra, *Wyrok nie może być niespodzianką dla stron*, LEX/el, Warsaw 2017. Cf. the Supreme Court ruling of 2 February 2011 II CSK 414/10.

³ Gudowski, Jacek (ed), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, 2nd edition, Warsaw 2018.

⁴ Cf. Kidyba, Andrzej (ed), op.cit.

of the impoverished party (the subcontractor), and unjust acquisition of assets by the beneficiary (the project owner).

Under Article 405, to establish unjust enrichment, the claimant (i.e., the subcontractor in our case) has to demonstrate the following: impoverishment of the claimant; enrichment of the defendant (i.e., the project owner) and its amount; and a direct connection between the impoverishment and the enrichment.

Undue benefit as a form of unjust enrichment

But does the subcontractor always have to demonstrate these conditions? The courts have taken a different view.⁵ Analysis of available court practice shows that the starting point is whether a benefit has arisen between the subcontractor and the project owner.⁶ It appears, therefore, that the **first legal route available to the subcontractor is to claim undue benefit and seek its restitution under Article 410 of the Civil Code.**⁷

In a 2017 ruling⁸, the Supreme Court stated that ***in a multi-party arrangement, what matters is who in fact provided the benefit and whether the beneficiary has a legal basis to retain the benefit, and not how the benefit was transferred [...] the right to seek restitution under Article 410 § 2 of the Civil Code accrues among parties to the benefit, i.e. the relationship that is the legal cause of the gain, and not the relationship within which the gain took place.***

⁵ Cf. the following rulings: the Court of Appeals in Lublin of 18 May 2020 I AGa 57/20, the Court of Appeals in Warsaw of 7 March 2018 VII AGa 245/18, the Court of Appeals in Warsaw of 12 February 2018 VII AGa 68/18, the Court of Appeals in Lodz of 17 March 2018 I ACa 1380/17.

⁶ As the Supreme Court correctly stated in its ruling of 15 May 2014 II CSK 517/13: the mere fact of provision of an undue benefit justifies a claim for its restitution. In such a case, there is no need to establish whether, and to what extent, the recipient was enriched and the provider impoverished.

⁷ As the Supreme Court correctly stated in its ruling of 29 November 2016 I CSK 798/15: Receipt of an undue benefit is a particular instance of unjust enrichment. The general conditions of unjust enrichment should be understood in a special way in the case of undue benefit, and the mere fact of provision of an undue benefit justifies a claim for its restitution. As a result, there is no need to establish whether, and to what extent, the benefit enriched the recipient and impoverished the provider.

⁸ Cf. Supreme Court ruling of 7 July 2017 V CSK 629/16.

Undue benefit is a form of unjust enrichment. It is clear from the above that invoking undue benefit requires fewer conditions to be fulfilled than unjust enrichment, and that these conditions are easier to demonstrate than e.g. the causal link between the subcontractor's impoverishment and the project owner's enrichment, or the amount of the enrichment.

This is not the end of the problem, though, for there are matters which the Civil Code does not regulate explicitly and over which controversies exist: 1) if the project owner has paid the general contractor, does this render the subcontractor's payment claim towards the project owner ineffective? 2) does submission of a VAT invoice satisfy the requirement to demonstrate the amount of the project owner's benefit? 3) is the subcontractor only entitled to seek payment of a sum equal to the cost of materials used? **Despite these problems, however, legal doctrine and court practice both suggest that the subcontractor has a strong case to successfully seek payment from the project owner.**

Conclusions

Undue benefit under Article 410 of the Civil Code always has application priority and is more favourable than unjust enrichment under Article 405 of the Civil Code where a benefit has arisen between two identifiable parties, i.e. in our case between the subcontractor and the project owner: that is, if the subcontractor has performed an action or omission towards the project owner, e.g. constructed a part of a building.

Jan Akimenkow, trainee attorney-at-law
Miller, Canfield, W. Babicki, A. Chelchowski i Wspólnicy Sp.k.